

Sociale veiligheid
Innova Elburg

versie februari 2020

Inhoud

Voorwoord: Innova Elburg	Blz. 3
Uitgangspunten op Innova Elburg: Dalton, KickFit!	Blz. 4,5
KickFit! visie en missie	Blz. 6
KickFit! modellen (2019)	Blz. 7,8
De thema's van KickFit!	Blz. 9 – 13
Achtergronden	Blz. 14 – 20
Inspiratiebronnen	Blz. 21 – 23
Inspectie en sociale veiligheid	Blz. 24,25
Voorbeeld van een gedragsprotocol	Blz. 26 – 35
Bijlage 1: Afsprakenkaart gedragsprotocol	Blz. 36
Bijlage 2: Uitgangspunten en/of -protocollen in verband met gedrag.	Blz. 37,38
Bijlage 3: Wie pest wie? Een netwerkbenadering voor pesten.	Blz. 39 – 41

Voorwoord

Altijd prikkelend

Ben je op zoek naar een gemoedelijke en plezierige school voor je kind? Een school waar er veel samen wordt ondernomen zodat je kind fijn leert leven met de mensen om zich heen? Waar de leerkrachten de eigenheid van jouw kind waarderen en deze ook stimuleren? Ze alle kinderen dan ook meegeven dat fijn *leven* stiekem het meervoud is van *lef*? Vind jij het, net als wij, belangrijk dat kinderen naast het gewone leerstofaanbod ook leren ...

- rekening te houden met elkaar,
- ondernemend te zijn,
- verantwoordelijkheid te nemen,
- plannen,
- reflecteren op hun eigen denken en doen?

Dan is onze school vast en zeker de plek voor jullie! Wij geloven dat onderwijzen vanuit de Dalton kernwaarden het best recht doet aan ons motto:

innova - leren met lef!

Tot ziens op onze school!

Uitgangspunten op Innova Elburg

Visie en missie

....

Missie:

....

(Dalton)onderwijs op Innova Elburg

Het Daltononderwijs is ontstaan in het Amerikaanse plaatsje Dalton. Helen Parkhurst was hier onderwijzeres aan een 'eenmansschool'. Ze gaf les aan 40 kinderen van zeer verschillende leeftijden. Hoe moest ze al die verschillende kinderen tot hun recht laten komen? Het verschil van aanleg, interesse en leeftijd was groot en klassikaal onderwijs was praktisch onmogelijk.

Om een bepaalde groep kinderen iets uit te leggen en andere kinderen aan zichzelf over te laten moest ze kinderen leren zelfstandig bezig te zijn en elkaar te helpen. Ze ontwikkelde geen strakke methode met voorgeschreven regels, maar paste het onderwijs aan op de kinderen die ze had. Zo ontstonden de beginselen van het Daltononderwijs: samenwerking, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid/vrijheid.

Daltonwaarden op Innova Elburg

Samenwerking

Als leerlingen een opdracht niet kunnen uitvoeren, kunnen ze hulp vragen aan elkaar. Door leerlingen goed te laten samenwerken, vullen ze elkaar aan, helpen ze elkaar op basis van sterkte en zwakke punten, proberen ze samen naar een oplossing zoeken en stimuleren ze elkaar. Dit stimuleert hun zelfstandigheid en daardoor kunnen we nog meer resultaten halen, zowel op sociaal- als leergebied. Wij vinden het belangrijk dat leerlingen ten opzichte van elkaar meelevend, belangstellend en verdraagzaam zijn. Daarbij maken wij gebruik van de principes vanuit het coöperatief leren.

Zelfstandigheid

Wij stimuleren zelfwerkzaamheid door de kinderen zelfstandig en zelf ontdekken te laten werken. De taken die een kind aangeboden krijgt zijn aangepast aan zijn of haar ontwikkeling en individuele leermogelijkheden. De taken zijn zo aan ieder leerling aangepast dat hij of zij er zelfstandig aan kan werken en problemen kan oplossen. Naarmate het kind zelfstandiger wordt, leert het meer gerichte keuzes te maken.

De zelfwerkzaamheid komt vooral tot uiting in ons takensysteem, waarmee leerlingen zelf keuzes maken in bijvoorbeeld de volgorde van de verwerking van de vakken, de dag waarop een taak wordt afgemaakt, de plaats van werken en het wel of niet samenwerken met andere leerlingen. De leerkrachten begeleiden de kinderen daarbij in hun ontwikkeling. De nadruk ligt dan op de controle van het proces, naast de beoordeling van de kwaliteit en kwantiteit van de geleverde prestaties.

Verantwoordelijkheid/vrijheid

Vrijheid betekent niet dat een kind kan doen en laten wat het wil; het gaat gepaard met een groot verantwoordelijkheidsbesef. Kleuters en 12-jarigen ervaren vrijheid in verschillende mate op hun eigen manier. In taken vinden leerlingen vrijheid en verantwoordelijkheid. Hun keuze ligt in:

- Het tempo en de volgorde;
- Het al of niet raadplegen van hulp;
- Alleen werken of samenwerken;
- De tijd die aan de verschillende onderdelen wordt besteed.

De leerkracht kent en begeleidt de kinderen individueel goed. De ruimte voor ieders vrijheid en verantwoordelijkheid wordt afgestemd op wat de leerling aankan.

Effectiviteit

Het onderwijs is gericht op een effectieve inzet van tijd, menskracht en middelen. Wanneer leerlingen een taak krijgen, waar zij verantwoordelijkheid voor dragen en die ze in vrijheid zelf plannen en uitvoeren, is het onderwijs effectiever. Onderwijs behoort kinderen ook cultureel en moreel te vormen, zodat ze zelfredzaamheid en sociaal verantwoordelijk worden; geoefend in, gewend aan en voorbereid op leven, werken en samenleven.

Reflectie

Nadenken over je eigen gedrag en je eigen werk is op onze school belangrijk. Op veel Daltonscholen maken leerlingen vooraf een inschatting van de moeilijkheidsgraad en de tijd van de opdrachten. Achteraf wordt hierover een feitelijke beoordeling gegeven en worden in gesprekjes regelmatig de inschattingen vooraf en de feitelijke beoordelingen achteraf met elkaar vergeleken. In zulke gesprekjes kan er dan bijvoorbeeld aandacht geschonken worden aan de het feit waarom een kind steeds de rekenopgaven in de weektaak vooraf moeilijk inschat dan ze blijken te zijn.

Ook wordt er gereflecteerd op de vaardigheden zelfstandig werken en het samenwerken. Het kritisch benaderen van onderwijskundige ontwikkelingen en inzichten is op een daltonschool vanzelfsprekend.

Op schoolniveau vindt reflectie over de kwaliteit van het onderwijs voortdurend plaats.

KickFit!

Innova Elburg heeft de uitgangspunten en werkwijze van **KickFit!** omarmd. De thema's van **KickFit!** worden toegevoegd aan de thema's van de Kanjertraining. De uitgangspunten ervaringsleren en fysiek ervaren zijn belangrijke aspecten in de begeleiding van de kinderen op Innova Elburg.

KickFit visie en missie

Missie:

- **KickFit!** leert kinderen/jongeren om hun fysieke, emotionele en mentale kracht te ontdekken en in te zetten.

Visie:

- Weerbaarheid is belangrijk om je plek in te kunnen nemen, voor jezelf op te komen en te blijven staan. Vertrouwen op jezelf en grenzen kunnen aangeven. Dan voel je je veilig en krachtig.
- Door het versterken van het lichaamsbewustzijn groeit het emotioneel bewustzijn en ontstaat er ruimte voor persoonlijke en mentale groei. Denken en begrijpen ontwikkelen zich niet zonder voelen en voelen ontwikkelt zich niet zonder bewegen.
- Onze maatschappij stelt hoge eisen. Weerbaarheid is belangrijk voor het algehele functioneren. Als je weerbaar bent, durf je jezelf te zijn en zit je beter in je vel.
- **KickFit!** is geschikt voor ieder kind/iedere jongere, want deze training maakt een kind/jongere niet alleen zelfverzekerder maar ook sterker, zowel fysiek als mentaal. Dan groeit het zelfvertrouwen.
- Bij **KickFit!** wordt uitgegaan van levensechte situaties. Vanuit deze situaties wordt de verbinding met de thema's gemaakt.

De trainingen **KickFit!** door de BM-Academie worden op maat aangeboden. Hierbij wordt in basis uitgegaan van een aantal thema's die naar behoefte worden uitgewerkt binnen de training:

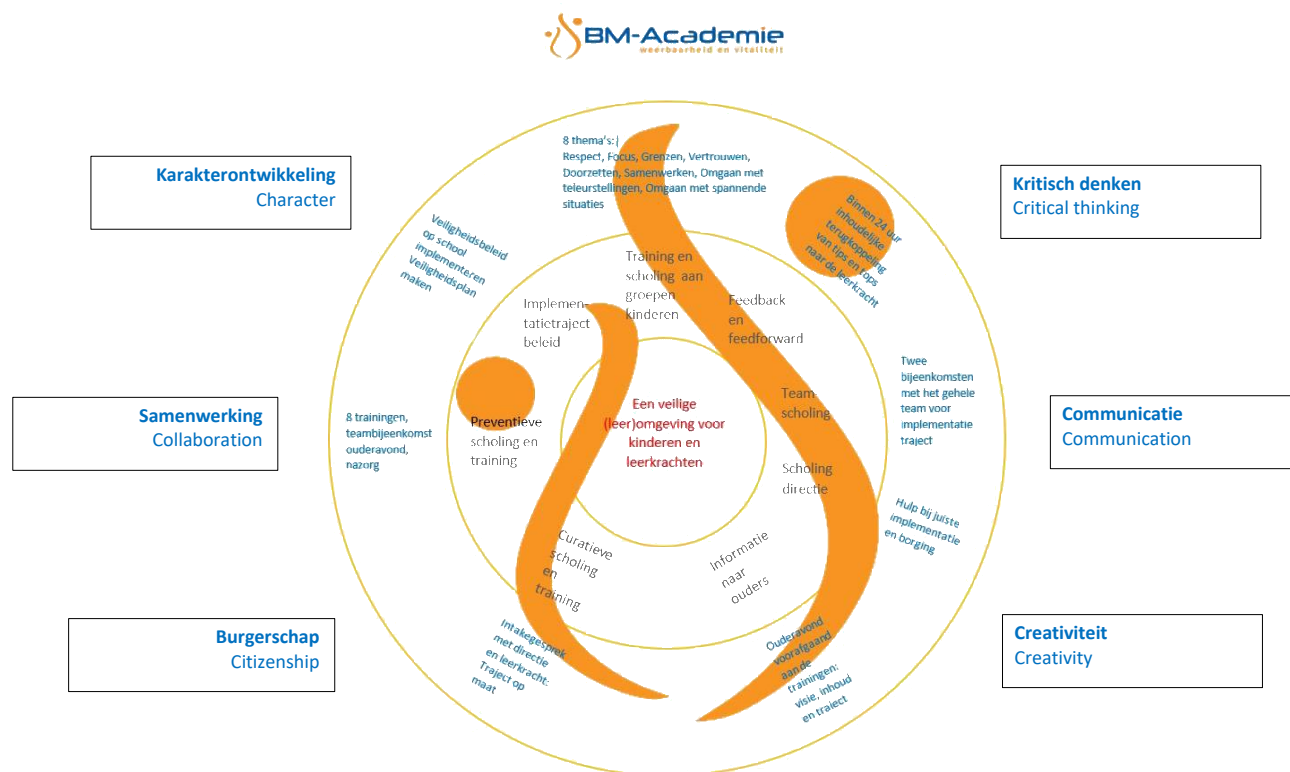
- Respect
- Focus
- Grenzen
- Vertrouwen
- Samenwerken
- Doorzetten
- Zelfstandigheid
- Zelfbeheersing

Bij de uitvoering van de lessen dient rekening worden gehouden met het verschil in niveau van de leerlingen/groepen en de trainingsmogelijkheden op het moment zelf. De ontwikkelmogelijkheden van de groep zijn bepalend voor de aanpak binnen van het programma.

Onze ervaringen en inzichten maken ons duidelijk dat deze aanpak werkt. Voor ervaringen van de mensen in het veld verwijzen we naar de evaluaties hieronder en de website www.bm-academie.nl.

KickFit!-modellen (2019)

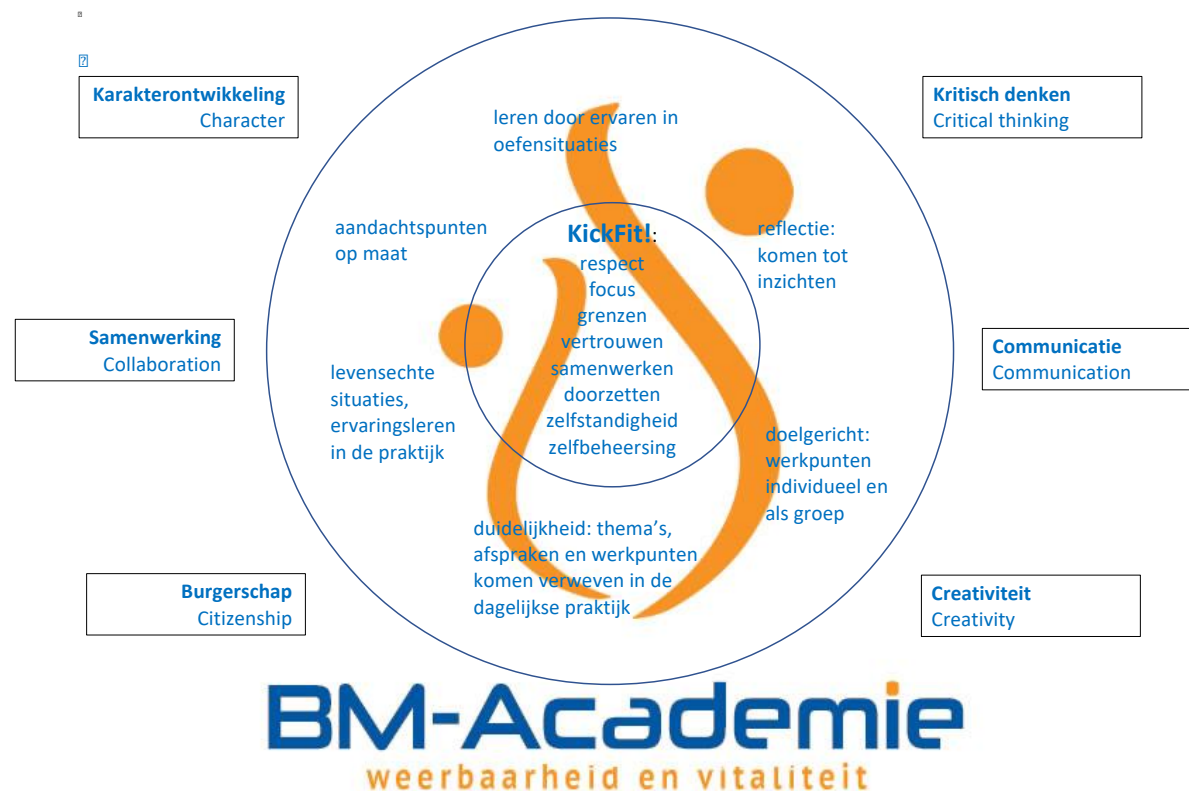
Voor het eerste **KickFit!**-model werden we geïnspireerd door the Golden Circle van Sinek. Wij vinden dat ieder mens recht heeft op een veilige, passende leer- en leefomgeving. Dit geldt dus voor het kind, maar ook voor de leerkracht, de onderwijsassistent en de directie. Om een veilige (leer)omgeving te realiseren zodat kinderen kunnen leren hebben we vanuit ons hart het programma **KickFit!** ontworpen. Met ons programma hebben we als BM-Academie de mogelijkheid om een brede ondersteuning te bieden, waarin we voor iedereen in de school/de organisatie een prettige werk- en leeromgeving creëren. We maken een link met Deep learning, het werk van Michael Fullan. Dit wordt toegelicht in de achtergrondinformatie.

KickFit! gaat uit van acht basisthema's. De thema's worden aangeboden binnen maatwerk, afgestemd op de groep en de begeleidingsvraag.

Er is sprake van een cyclisch proces waarbij ervaringsleren, reflecteren, vertaling naar de praktijk en nieuwe aandachtspunten worden gevolgd door ervaringsleren enzovoort.

We maken een link met Deep learning, het werk van Michael Fullan. Dit wordt toegelicht in de achtergrondinformatie.

De thema's van KickFit!

Thema 1: Respect

Doelen:

- Afspraken maken voor de groep
- Ontdekken en bespreken: wat betekent respect?
- Stevig op je benen staan

Inspiratie voor de professional

Wat is eigenlijk respect? Is het een gevoel of een uiting? Is het verplicht of vrijwillig? Heb je het voor iedereen? Word je ermee geboren of is het aangeleerd? Denk eens na over de volgende stellingen en/of gebruik ze aangepast op het niveau in je team/groep:

- Ik respecteer alleen mensen die mij respecteren.
- Voor misdadigers hoef je geen respect te hebben.
- Anderen niet respecteren is onbeleefd.
- Als je iemand pest, betekent het dat je geen respect hebt voor diegene.
- Godsdienstige overtuigingen (alles wat er bij iemands geloof hoort) moet je altijd respecteren.
- Als je iemand respecteert zeg je eerlijk wat je denkt, ook als dat pijnlijk of moeilijk is.

Moet je respect hebben voor iedereen?

Thema 2: Focus

Doelen:

- Herhalen stevig op je benen staan
- Bewustzijn: alles wat je nodig hebt, heb je altijd bij je
- Focus en concentratie, dat kun je zelf (be)sturen
- Wat wil je leren?

Inspiratie voor de professional

Elementen van concentratie zijn aandacht en focus. Een bekende metafoor die gebruikt wordt om concentratie te omschrijven is de zogenaamde 'spot-light' metafoor. Deze wil zeggen dat concentratie maar op één mentale activiteit op een bepaald moment te richten is.

Thema 3: Grenzen

Doelen:

- Ervaren van je eigen grens
- Ervaren van de grens van de ander
- Respecteren van je grens van die van de ander
- Ontdekken en bespreken: hoe kun je je grens aangeven

Inspiratie voor de professional

Grenzen aangeven is simpel als je het bij jezelf houdt

Er valt geen discussie te voeren over jouw gevoelens. Als jij zegt dat je je gekwetst voelt dan is dat wat het is. Dus? Als je je grenzen wilt aangeven is het slim om dicht bij jezelf te blijven en gebruik maakt van de ik-boodschap.

- “Ik vind het niet prettig als je zo tegen me praat. Je geeft me het gevoel dat ik een klein kind ben.”
- “Ik krijg het gevoel dat je me niet serieus neemt als je je werk zo laat inlevert. Ik wil je vragen hier beter op te letten.”

Je grenzen aangeven is niet egoïstisch

Door je grenzen aan te geven leer je anderen hoe ze met jou om moeten gaan.

Het punt is: jouw geluk is jouw verantwoordelijkheid. En mensen kunnen je gedachten niet lezen. Als je anderen niet laat weten dat ze over je grenzen gaan, dan zullen ze zich ook niet aanpassen. Als ze het wel weten, dan geef je ze in ieder geval een kans te veranderen.

Duidelijk je grenzen aangeven verbetert relaties

1. Mensen hebben meer respect voor mensen die hun grenzen aangeven.
2. En daardoor behandelen mensen je beter, dus ontstaat er aan jouw kant minder frustratie.

Het is veel interessanter om met mensen om te gaan die weten wat ze wel en niet willen, en die niet over zich heen laten lopen.

Relaties zijn gebouwd op wederzijds vertrouwen en respect. Je grenzen aangeven maakt je een interessanter, authentieker en respectabeler persoon.

Grenzen aangeven maakt je vrijer

Door je grenzen duidelijk aan te geven kun je afrekenen met gedrag dat je naar beneden trekt. Je neemt de ruimte om je hart te volgen en je leven vorm te geven op een manier die jou het meest gelukkig maakt. Dat wil niet zeggen dat je die mensen niet langer aardig vindt. Vaak juist omgekeerd. Je kunt anderen meer accepteren zoals ze zijn en dankzij je nieuwe assertiviteit lukt het jou om gewoon jezelf te zijn.

Grenzen aangeven is noodzakelijk

- Wat gebeurt er?
- Ik maak oogcontact
- Ik geef mijn grens aan in een ik-boodschap
- Ik zoek ruimte voor mezelf en zoek hulp wanneer nodig

Lichaamstaal is heel belangrijk

- Laat zien wat het met je doet, wat jij bedoelt
- Kijk goed naar wat de ander met zijn/lijf laat zien

Thema 4: Vertrouwen

Doelen:

- Vertrouwen op eigen kracht
- Verbinding aangaan met de ander en vertrouwen op de ander

Inspiratie voor de professional

In sociologie en psychologie is de mate waarin twee groepen elkaar vertrouwen een maatstaf voor het geloof in de eerlijkheid en aardigheid van de ander. Vertrouwen speelt een belangrijke rol in bijvoorbeeld familiebanden, relaties, binnen bedrijven en andere sociale groepen.

In de psychologie wordt vertrouwen omschreven als “geloven dat de persoon die men vertrouwt zal doen wat men van hem verwacht”. Volgens psychoanalist Erik Erikson begint het eerste opbouwen van vertrouwen al in de eerste twee jaar van een mensenleven. De mate waarin dit vertrouwen wordt bevestigd of geschaad kan op latere leeftijd van grote invloed zijn.

Thema 5: Samenwerken

Doelen:

- Vertrouwen op eigen kracht
- Verbinding aangaan met de ander en vertrouwen op de ander
- Ontdekken en bespreken: de kracht van samenwerken
- Kennis over en omgaan met pesten

Inspiratie voor de professional

Samenwerken kan worden gedefinieerd als het gezamenlijk inzetten om een bepaald doel te bereiken. Samenwerking vindt plaats tussen minimaal twee personen, dus ook in een groep of tussen meerdere groepen.

Samenwerken wordt gezien als een belangrijke competentie omdat het een efficiënte manier is om doelen te bereiken. Iedere persoon of elke groep binnen een organisatie beschikt namelijk over een bepaalde expertise, waardoor onderdelen gemakkelijk uitbesteed kunnen worden.

Thema 6: Doorzetten

Doelen:

- Ervaren van je eigen kracht
- Op eigen kracht aan het werk gaan en dit volhouden
- Zonder toezicht een opdracht uitvoeren

Inspiratie voor de professional

Wilskracht is beslist geen karaktereigenschap, maar een ontwikkeling die iedereen kan doorlopen. Streng zijn voor jezelf, doorzetten.

Thema 7: Zelfstandigheid

Doelen:

- Ervaren van je eigen kracht
- Vertrouwen op je eigen kracht
- De kracht van jou

Inspiratie voor de professional

Een definitie voor de competentie zelfstandigheid is in staat zijn om problemen of belemmeringen te signaleren en deze zo snel mogelijk op te lossen.

- Prestatie-indicatoren voor de competentie zelfstandigheid: zelf naar oplossingen zoeken, eigen werk controleren, aandacht vasthouden en werk afmaken
- Persoonlijke eigenschappen die gerelateerd zijn aan de competentie zelfstandigheid: doelgericht, doorzetten, initiatiefrijk, krachtig, praktisch
- Vaardigheden die gerelateerd zijn aan de competentie zelfstandigheid: aanpassingsvermogen, handelsgeest, improvisatievermogen, logisch denkvermogen, oordeelsvermogen, wendbaarheid

Thema 8: Zelfbeheersing/Omgaan met spannende situaties

Doelen:

- Door zelfkennis en vaardigheden baas zijn over eigen handelen
- Omgaan met spannende situaties

Inspiratie voor de professional

Het gaat hierbij om het in bedwang houden van eigen gevoelens, zoals emoties of kwaadheid.

Achtergronden

Wat vraagt bovenstaand proces van begeleiders?

- Snappen waar je mee bezig bent, inzicht in de materie
- Staan voor hetgeen je uitdraagt
- Stevigheid
- Differentiëren, afstemmen op de (doel)groep en situatie
- Een positieve grondhouding, gericht op groei en een positieve mindset
- Bereidheid om naar jezelf te kijken (zowel als individu als op teamniveau)

Aandacht voor groepsdynamiek is de kracht

- Een stevig basisklimaat, een veilige en duidelijke omgeving als bodem om als individu en als groep te kunnen groeien
- Gericht op ervaren, inzicht en visuele weergave: door fysieke oefeningen laten ervaren, gericht bespreken en thema's zichtbaar in de lessen en in de groep
- Kinderen met leiderschapscapaciteiten stimuleren om deze positief in te zetten en hiermee ervaringen op laten doen
- Grenzen aangeven en respecteren is een cruciaal aandachtspunt
- Duidelijke benadering, kaders duidelijk neerzetten
- Afstemming met/in de situatie, vertaling naar de dagelijkse praktijk
- Uitgaan van een netwerkbenadering, waarbij het hele systeem betrokken wordt bij de aanpak

Inclusief denken is het uitgangspunt; iedereen blijft erbij en doet mee. De kracht van de groep wordt aangesproken en tot ontwikkeling gebracht. Het gaat in de eerste instantie om de benadering van de groep als geheel, hierin heeft iedereen een rol. In principe wordt de groep betrokken bij het reguleren van gedrag, tenzij het gaat om grensoverschrijdend gedrag.

Bij iedere verandering heeft de groep tijd, ruimte en sturing/begeleiding nodig om in rustig(er) vaarwater te komen.

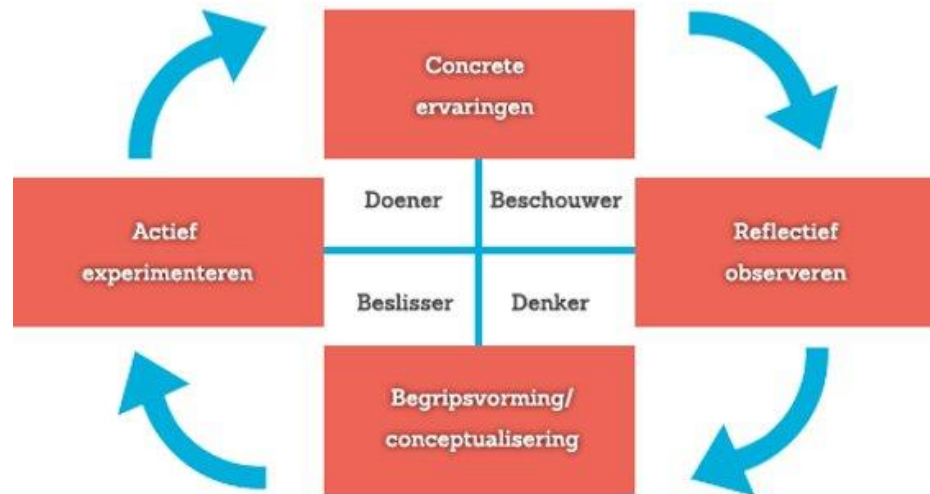
Het model van Tuckman (1965) geeft hierbij inzicht. Wij zien dit model als een dynamisch systeem, waarbij de fases elkaar kunnen afwisselen.

- Forming
“Hoor ik erbij?” en “Wat zijn de regels?” Het gaat hierbij om kennismaking en oriëntatie. Het is belangrijk dat de begeleider in deze fase sturing geeft, vertrouwen en onderlinge veiligheid creëert en duidelijkheid biedt.
- Storming
“Wat gebeurt er als...” Er ontstaat onrust, rollen worden onderzocht. Het is belangrijk dat de begeleider duidelijk en consequent handelt, het zelfregulerend vermogen aanspreekt, kinderen laat ervaren en zelf problemen laat oplossen als dat kan. Voorkom dat informele leiders de waarden en normen gaan bepalen. Voorkom dat de begeleider in een machtsstrijd met de informele leiders komt.
- Norming
De rollen en omgangsvormen worden vastgesteld. Het is belangrijk dat de begeleider leiding en initiatief neemt, duidelijkheid biedt over de regels en gedragsverwachtingen.
- Performing
Een langere periode van rust en fijne samenwerking volgt.
- Adjourning
Afscheid nadert. Kinderen gaan soms bewust afstand nemen door onrust te zaaien, zich af te zetten en niet gemotiveerd te zijn. Het is belangrijk om in deze periode activiteiten te organiseren waarbij gezamenlijkheid van belang is.

Risicofactoren in bovenstaand proces zijn: er komt een kind bij in de groep of er gaat een kind weg, er komt een nieuwe leerkracht, er is sprake van wisselende situaties. Dan blijft leidend: “Hoor ik er nog bij? Wat zijn hier de regels?”

Ervaringsleren centraal: de vier leerstijlen van Kolb

Bij ervaringsleren start het leren bij de ervaring en dient het leerproces vervolgens alle andere fasen van de cyclus te doorlopen. Er is pas sprake van duurzaam leren als de gehele cyclus doorlopen is. De cyclus is opgebouwd rond twee assen: de verticale as die loopt van concreet (boven) naar abstract (beneden) en de horizontale as die loopt van actief (links) naar passief (rechts). Duurzaam leren is het resultaat van het voortdurend cyclisch doorlopen van een proces waarbij een viertal gedragingen die op deze assen zijn uit te zetten op elkaar inhaken.

In onze aanpak gaan we uit van ervaren in een activiteit, kort reflecteren/evalueren en vervolgens verder ervaren. Deze aanpak kan ook in de dagelijkse praktijk worden ingezet.

Het is belangrijk om in grote lijnen rekening te houden met de verschillen tussen jongens en meisjes. Onze ervaring leert ook dat jongens meer leren door ervaren, fysieker ingesteld zijn, meer grensverkennend zijn en de rangorde meer meten op een fysieke wijze. Het is belangrijk om hier rekening mee te houden, ook in de dagelijkse praktijk. Jongens hebben over het algemeen meer tijd nodig om verantwoordelijkheidsgevoel te ontwikkelen. Hierbij speelt testosteron een rol, hetgeen daadkracht stimuleert.

Door uit te gaan van concreet gedrag in het hier en nu werk je sowieso op maat. In sommige gevallen is het wel te begrijpen waarom een kind ongewenst gedrag vertoont, maar het is geen excuus. We hanteren hierbij de uitspraak: "Je hebt altijd een keuze." Door middel van observeren, vragen stellen en doorvragen en om verheldering van het gedrag te vragen op grond van hetgeen je geobserveerd hebt, kan het kind en/of de groep tot inzicht komen. Confronteren kan door concreet waarneembaar gedrag te benoemen.

Groei op alle niveaus

Van een groep individuen naar een groep die onderling betrokken is en waar sprake is van verbondenheid. Om zover te komen, is het van belang dat alle betrokkenen open staan om de plek der moeite op te zoeken (Theory U, Otto Scharmer). Dat geldt zeker ook voor de professionals.

Deep learning: zes mondiale competenties

Uit: Deep learning (Fullan, M., Quinn, J., McEachen, J., 2019)

Alle leerlingen kunnen leren als ons onderwijssysteem gericht is op het ontwikkelen van de talenten van alle leerlingen. Deep learning of verdiepend leren is leren op een manier die beklijft. Het gaat om een diepe verbinding maken met de wereld (meestal met samen met anderen) om te evolueren naar een steeds vollediger en rijker leven. Het is het proces van het verwerven van zes mondiale competenties. Deze omvatten mededogen, empathie, sociaal-emotioneel leren, ondernemerschap en gerelateerde vaardigheden die nodig zijn om op hoog niveau te kunnen functioneren in een complexe maatschappij. Er worden gelijke kansen voor iedereen gecreëerd waarmee de toenemende ongelijkheid in de wereld te verminderen.

Critical thinking/Kritisch denken

- Evalueren
- Onderzoeken en reflecteren
- Verbanden zien
- Construeren van zinvolle kennis
- Probleemoplossing

Character/Karakterontwikkeling

- Zelfregulering
- Leren leren
- Verantwoordelijkheid
- Passie
- Doorzettingsvermogen

Collaboration/Samenwerking

- Leren van met elkaar
- Teamdynamiek
- Sociale vaardigheden
- Interpersoonlijk
- Teamcompetenties

Communication/Communicatie

- Effectiviteit en verbetering van communicatie
- Afstemming
- Reflecteren op het leerproces

Creativity/Creativiteit

- Ondernemerschap
- De juiste vragen stellen
- Leiderschap
- Van nieuwe ideeën naar daden

Citizenship/Burgerschap

- Duurzaamheid
- Empathie
- Complexe mondiale vraagstukken
- Wereldburgerschap

Stimuleren Growth mindset

Help kinderen om te leren van hun fouten. Leer ze doorzetten als iets moeilijk is. Geef ze een kans om nieuwe dingen uit te proberen en ruim obstakels niet bij voorbaat uit de weg (zie www.platformmindset.nl).

- Stel vragen over het proces: heb je goed nagedacht, heb je doorgezet, had je een beter resultaat kunnen leveren, heb je jezelf uitgedaagd, wat is er met je gebeurd, wat deed je als je gefrustreerd werd?
- De beste feedback die je je leerlingen kunt geven, is feedback waaruit ze informatie halen die hen verder helpt. Geef informatie, richt je op de toekomst en op gedrag. Toekomstig gedrag wordt positief beïnvloed door positieve (en kritische) feedback, erkenning en aanmoediging.
- Metacognitieve vaardigheden: nadenken over hoe je nadenkt, leren over hoe je leert. Motivatie en wilskracht zijn hierbij belangrijke aspecten: mental contrasting. Hierbij kunnen oplossingen voor mogelijke hindernissen worden bedacht. Meta-feedback: op taakniveau, op procesniveau, op zelfreguleringsniveau.

Executieve functies

Erikson beschreef de volgende stadia, die door de mens succesvol zouden moeten worden doorlopen

1. oraal-sensorisch stadium: basaal vertrouwen versus basaal wantrouwen (0-1 jaar)
2. anaal - urethaal - spierstelsel (loslaten en vasthouden): autonomie versus twijfel en schaamte (1-3 jaar)
3. Locomotorisch stadium: initiatief versus schuld (3-6 jaar)
4. Schooljaren (latentie): vlijt versus minderwaardigheid (6-12 jaar)
5. Adolescentie (seksualiteit): identiteit versus rolverwarring (12-20 jaar)
6. Vroege volwassenheid: intimiteit versus isolatie (begin twintig tot midden dertig)
7. Middenvolwassenheid: generativiteit versus stagnatie (midden dertig tot midden vijftig/midden zestig)
8. Late volwassenheid: integriteit versus wanhoop (vanaf midden vijftig tot de dood)

De eerste vier stadia bieden een algemeen kader voor de sociale ontwikkeling tijdens de kindertijd, en wijzen op de belangrijke horden die op verschillende leeftijden moeten worden genomen in het belang van een harmonische ontwikkeling. Elke fase biedt kansen, maar ook risico's.

Inspiratiebronnen

JEZELF DE BAAS

Jezelf de baas is een Aggressie Regulatie Training, waarbij respect voor jezelf en de medemens centraal staat.

De volgende fasen kun je onderscheiden in een groepsproces:

1. Onzekerheidsfase: aftasten, afhankelijk van docent, subgroepjes worden gevormd om erbij te horen, uitproberen
2. Opstandfase: grenzen ontdekken
3. Eenheidsfase: vertrouwensrelatie docent en groepsleden, acceptatie van de leerkracht (belangrijk: consequent handelen, eerlijk, duidelijk)
4. Samenwerkingsfase: bespreken van problemen is mogelijk

Stappen:

- Bewustwording van probleemgedrag
- Herkennen van agressieve gevoelens en gedachten
- Maken van alternatieve keuzes
- Oefenen/herhalen van de alternatieve keuzes

Het aanleren van de stappen stop – ontspan – denk – actie (de goede keuze uitvoeren) staat centraal.

Binnen de psychofysische didactiek komen de volgende thema's aan bod:

- 1^e fase Sociale vaardigheden: luisteren en zeggen wat je wilt, wat als je boos bent (de 3 G's: gebeurtenis, gevoel, gedachten)
- 2^e fase Impulscontrole: leren uiten van frustratie, zelfvertrouwen (de 4 G's: gebeurtenis, gevoel, gedachten, gedrag)
- 3^e fase Moreel redeneren: geweten, normen en waarden (de 5 G's: gebeurtenis, gevoel, gedachten, gedrag, gevolg)

Zie ook: www.ztop-rotterdam.nl

ROTS EN WATER

Bij het programma Rots en Water gaat het om bewustwording van eigen kracht en mogelijkheden en het vermogen om met andere mensen samen te spelen, samen te werken en samen te leven in een snel veranderende, multiculturele samenleving. Als jij jezelf niet kent, dan begrijp je een ander ook niet en wordt het erg moeilijk met die ander(en) een respectvolle relatie op te bouwen. Het programma heeft een psychofysieke didactiek hetgeen wil zeggen dat, startend vanuit een fysieke invalshoek, mentale en sociale vaardigheden worden aangereikt en verworven. De fysieke oefeningen worden ondersteund door korte groepsgesprekken, waarin ruimte is voor zelfreflectie.

Meer bewustzijn van het lichaam kan leiden tot meer inzicht en ervaring van de eigen reactiepatronen, hetgeen een kans biedt tot verdieping van het emotioneel bewustzijn, zelfbewustzijn en verdere ontwikkeling.

Meer info: www.rotsenwater.nl

KIVA

Inmiddels is bekend dat om pesten effectief tegen te gaan een systematische en voortdurende inspanning nodig is en dat strengere regels of meer toezicht alleen niet voldoende zijn. Het beïnvloeden van de groep als geheel is essentieel voor het effectief tegengaan van pesten. Pesten kan op verschillende manieren gebeuren: fysiek, materieel, verbaal en relationeel (waaronder cyberpesten). Pesten onderscheidt zich doordat het herhaaldelijk plaatsvindt, de kinderen/jongeren zijn ongelijk in kracht, macht en sociale status. Niet alleen pestslachtoffers, maar ook hun klasgenoten die slechts getuige zijn, ondervinden negatieve effecten van pesten. Ook pesters kunnen negatieve gevolgen ondervinden van hun gedrag. De kans is groot dat zij ook in toekomstige situaties agressie zullen gebruiken als zij op jonge leeftijd niet worden gecorrigeerd. Voor de pestslachtoffers is het pijnlijkste niet zozeer dat ze aangevallen worden door één of twee kinderen, maar dat niemand van de omstanders hen steunt. Eén van de belangrijkste oorzaken waardoor kinderen toegeven aan groepsdruk, is de angst om uit de groep gezet te worden en vriendschappen kwijt te raken. Om die reden willen de meeste kinderen niet anders zijn dan anderen.

Het programma is praktijkgericht en focust op het voorkomen en aanpakken van pesten, zoveel mogelijk in en met de groep.

Zie ook: www.kivaschool.nl

ZIEN!

Met Zien! breng je verschillende aspecten van de sociaal-emotionele ontwikkeling in beeld. Zien! biedt vervolgens ook handvatten voor leerkrachten en ouders/verzorgers/leerkrachten.

Er is sprake van zeven dimensies:

1. **Welbevinden** betekent het zich thuis voelen, zichzelf kunnen zijn en het zich emotioneel veilig voelen. Indicatoren hiervoor zijn spontaniteit, ontspannen zijn en plezier beleven met elkaar.
2. Bij **betrokkenheid** gaat het om de gerichtheid op een onderwerp. Concentratie is één van de duidelijkst waarneembare signalen van betrokkenheid. Bij een hoge mate van betrokkenheid komt energie vrij en ervaart het kind een sterke voldoening.

De vijf sociale vaardigheden binnen ZIEN (zie hieronder) zijn direct te beïnvloeden leerlingkenmerken. Dat betekent dat leerkrachten er wat mee kunnen in hun aanpak.

3. **Sociaal initiatief** is de vaardigheid om in sociale situaties contact te zoeken en te maken, zowel non-verbaal als verbaal.
4. **Sociale flexibiliteit** is de vaardigheid om het eigen gedrag aan te passen op veranderende omstandigheden en situaties in het sociale verkeer. Een tekort aan flexibiliteit vergroot de kans dat een kind de veranderingen in zijn leefwereld niet aankan en als gevolg daarvan een sterkere controlebehoefte ervaart. Sociale flexibiliteit dient altijd in samenhang met sociale autonomie gezien te worden. Pas als een leerling over beide vaardigheden beschikt en soepel kan bewegen tussen beide vaardigheden is er sprake van ego veerkracht en goede sociale vaardigheden.
5. **Sociale autonomie** is de vaardigheid de eigen mening en behoeften tot uitdrukking te brengen en hieraan trouw te blijven. Een kind dat deze vaardigheid niet beheerst, geeft juist veel ruimte aan de ander. Door te zeggen wat het kind ergens van vindt, komt het verbaal voor zichzelf op. Daarnaast kan een kind op een non-verbale manier tot uitdrukking brengen dat het beschikt over sociale autonomie, door eigen keuzes te maken en eigen zaken te regelen.
6. **Impulsbeheersing** is de vaardigheid om in sociaal verband het eigen gedrag te reguleren door het onderdrukken van impulsen. Bij impulsbeheersing gaat het om het controleren en corrigeren van het eigen gedrag in het verkeer met anderen. Impulsbeheersing en sociaal initiatief zijn goede sociale vaardigheden wanneer ze met elkaar in balans zijn, het kind beschikt dan over ego controle.
7. **Inlevingsvermogen** is de vaardigheid het eigen gedrag af te stemmen op de gedachten en gevoelens van een ander. Inlevingsvermogen wordt ook wel het empathisch vermogen genoemd. Inlevingsvermogen betreft twee zaken, namelijk het denken (cognitie) en de gevoelens (emoties).

Zie ook: www.zienvooronderwijs.nl

Inspectie en sociale veiligheid (oktober 2019, onderwijsinspectie.nl)

Wat is sociale veiligheid?

Een school is veilig als de sociale, psychische en fysieke veiligheid van leerlingen niet door handelingen van anderen wordt aangetast. Dat betekent dat er een veilige en positieve sfeer is op school. Het betekent ook dat de school optreedt tegen pesten, uitschelden, discriminatie, geweld en andere vormen van ongepast gedrag, en deze zoveel mogelijk voorkomt.

Wat betekent de zorgplicht sociale veiligheid?

De zorgplicht sociale veiligheid betekent dat een school alles moet doen dat nodig is om ervoor te zorgen dat alle leerlingen zich op school veilig voelen. De wet bepaalt dat elke school moet zorgen dat:

- Er een veiligheidsbeleid wordt gevoerd.
- Er monitoring plaatsvindt van de veiligheidsbeleving van leerlingen.
- Er een coördinator en aanspreekpunt is voor sociale veiligheid.

Hoe houdt de inspectie toezicht op de sociale veiligheid?

Scholen moeten de sociale veiligheid van leerlingen monitoren. Ook moeten scholen de (gemiddelde) uitkomsten daarvan aanleveren aan de inspectie. Scholen die niet monitoren, wordt daarop aangesproken. Dat geldt ook voor scholen die het veiligheidsbeleid moeten verbeteren, maar dat niet doen. Daarnaast zijn ernstige incidenten of risico's aanleiding om scholen op het waarborgen van de sociale veiligheid aan te spreken. Ook kan het onderwerp veiligheid tijdens een gesprek of een onderzoek aan de orde komen.

Wat doet de inspectie met informatie uit de monitor sociale veiligheid?

Scholen gebruiken een instrument om de monitor af te nemen. In opdracht van de school stuurt de leverancier van het instrument de gegevens naar de inspectie. In het toezicht kijkt de inspectie naar de gemiddelde veiligheidsbeleving van alle leerlingen, de gemiddelde aantasting van de veiligheid en het gemiddelde welbevinden van alle leerlingen van de school.

De leveranciers geven geen gegevens van individuele leerlingen. De informatie die wordt toegestuurd, is niet herleidbaar tot personen.

Wanneer moeten scholen de monitorgegevens over schooljaar 2019/2020 aanleveren?

Het aanleveren van de monitorgegevens over de sociale veiligheid in schooljaar 2019/2020 kan tot het einde van het schooljaar plaatsvinden. De aanbieder van het meetinstrument kan informeren over de periode waarop het kan worden afgenomen en over het moment waarop de levering aan de inspectie plaatsvindt.

Waarom is monitoring van sociale veiligheid nodig?

Monitoring is geen doel, maar een middel. Het doel is dat de school bijtijds weet wanneer leerlingen zich niet veilig voelen en zo nodig maatregelen nemen tot verbetering. Het gaat dus om een goed functionerende aanpak voor borging van de veiligheid van alle leerlingen. Daarom het is van belang dat de school de monitoring zo inricht, dat het de informatie geeft die nodig is om een adequaat veiligheidsbeleid te kunnen voeren, dat past bij de situatie van de school. Het uitgangspunt is de jaarlijkse monitoring van de veiligheidsbeleving van de leerlingen. Als de uitkomsten daarvan op tekorten wijzen, is het nodig dat de school werkt aan verbetering en zo nodig het veiligheidsbeleid aanpast.

Wat moeten scholen doen in het kader van de zorgplicht sociale veiligheid?

Scholen moeten sinds schooljaar 2016/2017 de sociale veiligheid monitoren. Ze kunnen zelf kiezen op welk moment ze dat doen.

Ook moeten scholen een veiligheidsbeleid hebben, dat erop gericht is dat alle leerlingen zich veilig voelen. De jaarlijkse monitoring laat zien of dat ook het geval is. Onderdeel van het veiligheidsbeleid is ook de aanwezigheid van een coördinator en een aanspreekpunt voor de sociale veiligheid.

Instrumenten monitoring sociale veiligheid

Scholen moeten de beleving van veiligheid en het welzijn van hun leerlingen volgen.

Afspraken tussen inspectie en aanbieders: Kanjertraining, KiVa, Kwaliteitsscholen, SCOL, Viseon, Veiligheidsmonitor (Praktikon), Vensters, Hart&Ziel, Wat Werkt Tegen Pesten, WMK, Zien!, Onderzoek&Innovatie Groep, Qschool (Beekveld&Terpstra), Sociale veiligheid leerlingen (Scholen met Succes).

Zijn basisscholen verplicht incidenten, zoals pestincidenten of kleine valpartijen te registreren en te rapporteren aan ouders?

Nee, dit is niet verplicht maar de school kan er wel voor kiezen. De school bepaalt zelf hoe wordt omgegaan met het registreren en rapporteren van incidenten. Hier bestaan geen voorschriften voor.

Hoeveel vragenlijsten en sociogrammen moet ik als basisschoolleraar per jaar invullen over de (sociale) veiligheid en het welbevinden van leerlingen? Is het verplicht ook bij leerlingen vragenlijsten af te nemen?

In de wet staat dat de school ten minste één keer per jaar monitort hoe het is gesteld met de veiligheidsbeleving en het welbevinden van de leerlingen. Op welke manier de school dit doet is aan de school zelf. Wel moet de school een gestandaardiseerd instrument gebruiken dat valide en betrouwbaar is en een representatief beeld geeft.

Wat moeten wij als basisschool vastleggen rond het veiligheidsbeleid?

Als school moet u een veiligheidsbeleid voeren. U bepaalt als school zelf op welke manier het veiligheidsbeleid wordt ingevuld, waaronder hoe u omgaat met incidenten. Het gaat erom dat de school beleid heeft dat gericht is op het voorkomen, afhandelen, registreren en evalueren van incidenten. Dit helpt om het doel te bereiken: sociale, fysieke en psychische veiligheid van de leerlingen in en om de school gedurende de schooldag.

Moeten leerlingen de vragenlijst zelf invullen of kunnen leraren dat doen?

Leerlingen moeten de vragenlijst zelf invullen en dat zelfstandig, en zonder beïnvloeding van anderen.

Voorbeeld van een gedragsprotocol

Dit gedragsprotocol is een voorbeeld. Het kan worden gebruikt om een gedragsprotocol voor de school vorm te geven.

Inleiding

Zelf in te vullen: beschrijving van de school/onderwijssetting.

Inhoud

1	Uitgangspunten pedagogisch klimaat inclusief gedragsafspraken
2	Sociaal emotionele ontwikkeling
3	KickFit!
4	Pesten
5	Aanpak grensoverschrijdend gedrag
6	Conflictbeheersing
Bijlage 1	Afsprakenkaart Gedragsprotocol
Bijlage 2	Uitgangspunten en/of -protocollen in verband met gedrag

1.

Uitgangspunten pedagogisch klimaat inclusief gedragsafspraken

“De school moet een plek zijn waar kinderen zich thuis voelen”. Een warm klimaat geeft veiligheid en vertrouwen.

Hoe doen wij dat?

- Wij hebben respect voor elkaar en iedereen is gelijkwaardig.
- Wij houden rekening met verschillen, ongeacht persoon of cultuur en we stellen ons hierin actief op.
- Eén van de belangrijkste waarden is openheid. Iedereen heeft het recht om gehoord en gezien te worden en zichzelf te zijn.
- Wij werken aan de zelfredzaamheid en weerbaarheid van de kinderen.
- Wij helpen kinderen om een positief zelfbeeld te ontwikkelen.
- Wij verwachten ook van ouders/verzorgers dat zij de gedragsregels erkennen.

Kinderen zijn ondanks hun verschillen gelijkwaardig en hebben recht op optimale kansen om zich te ontplooien. Uitgaande van het pedagogisch klimaat op school zijn we tot een gedragscode gekomen. De gedragscode is op iedereen van toepassing die betrokken is bij ons onderwijs.

Onze kernwaarden

Betekenisvol

Het onderwijs moet betekenisvol zijn. Wanneer de kinderen betrokken en gemotiveerd zijn zullen zij gemotiveerd aan het werk gaan en daadwerkelijk tot leren komen.

Welbevinden

Om tot goede prestaties en een optimale ontwikkeling te kunnen komen, is het van groot belang dat een leerling zich veilig voelt op school. Kinderen moeten weten wat mag en wat niet mag. Daarom hebben we een aantal regels en afspraken vastgelegd, deels in samenspraak met de kinderen.

Samenwerken en respect

Wij vinden het belangrijk dat kinderen leren respect te hebben voor anderen. Respect hebben wil niet zeggen dat je het altijd met de ander eens moet zijn. Het houdt wel in dat je de ander waardeert op eigen waarde, handelen, denken en op grond daarvan respecteert. Een goede leerweg hierbij is het samenwerken.

Kwaliteit en hoge verwachtingen

Wij willen bereiken dat onze leerlingen komen tot optimale prestaties. Wij werken constant aan ons eigen vakmanschap en zijn opbrengstgericht. Wij stellen ambitieuze, maar wel realistische doelen voor taal, lezen en rekenen. Deze doelen geven aan wat de kinderen moeten gaan leren.

Zelfstandigheid en verantwoordelijkheid

De kinderen hebben bij ons op school binnen duidelijke grenzen een redelijke mate van vrijheid. Tijdens het zelfstandig werken mogen zij zelf kiezen in welke volgorde ze hun taak uitvoeren. Voorwaarde is dat deze aan het eind van de gestelde tijd af is.

De mate van vrijheid wordt mede bepaald door de groep zelf. Van belang daarbij is wel dat de groep daarover kan meepraten, meedenken en in sommige gevallen meebeslissen. Door kinderen een zekere mate van vrijheid te geven, geef je ze automatisch ook een bepaalde verantwoordelijkheid.

2.

Sociaal emotionele ontwikkeling

Op wordt veel aandacht besteed aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Een kind dat zich goed voelt, is tot meer in staat en dat bevordert de leerprestaties. We bevorderen dit welbevinden en een veilige omgeving door de vaste schoolregels (overzicht regels en afspraken), de verschillende groepsregels en een aanpak in geval van pesten.

3.

KickFit!

KickFit! is een aanpak waarbij thema's gerelateerd aan de praktijk worden behandeld. Leerkrachten en begeleiders krijgen meer inzicht in hun eigen handelen en er worden tips en tools aangereikt om de handelingsbekwaamheid te verhogen.

KickFit! is gericht op het versterken van pedagogisch klimaat, inzicht en preventief handelen.

Verwijs hierbij naar het beleidsstuk KickFit! Deze kan als bijlage worden toegevoegd.

Thema's:

- Respect
- Focus
- Grenzen
- Vertrouwen
- Samenwerken
- Doorzetten
- Zelfstandigheid
- Zelfbeheersing

De thema's zijn zichtbaar, voelbaar en herkenbaar in de school.

Voor meer informatie: <http://www.bm-academie.nl/>

4.

Pesten

Eén van onze doelen is te zorgen voor een duurzaam harmonieuze leeromgeving. Pesten (systematisch uitoefenen van psychische- en/of fysieke mishandeling, door een kind of een groep kinderen, van een kind dat niet of onvoldoende in staat is zichzelf te verdedigen) past daar niet bij. Daarom werken we systematisch aan een preventieve en curatieve aanpak van pesten, waarbij de hele schoolgemeenschap (de leerlingen, het schoolteam en de ouders) betrokken wordt.

Bij de aanpak van pestproblemen volgen we de zogenaamde vijfsporenaanpak. De aanpak bestaat uit het:

1. helpen van een gepest kind
2. helpen van een pestend kind
3. steunen, informeren en adviseren van ouders zowel van gepeste en pestende leerlingen
4. gebruik maken van de krachten en rollen in de groep (netwerkbenadering)
5. nemen van verantwoordelijkheid als schoolteam

<i>Herkenbaar gedrag van een pestend kind</i>	<i>Herkenbaar gedrag van een slachtoffer</i>
• "Ik weet van niets" gedrag • Brutale grote mond • Zelf buiten schot blijven, meelopers zoeken	• In zichzelf keren • Niet kunnen slapen • Niet naar school willen

• Aanzien verwerven • Iemand buiten sluiten • Briefjes doorgeven • Bezittingen afpakken • Opmerkingen ten koste van een ander maken • Op een neutrale plek iemand opwachten • Het toezicht ontwijken	• Een omweg nemen • Buikpijn • Huilerig/verdrietig/gefrustreerd/boos • Onherkenbaar gedrag vertonen • Zelf een pestend kind worden
--	--

Netwerkbenadering

Veenstra e.a. geven in hun artikel “Wie pest wie? Een netwerkbenadering van pesten” (zie bijlage, deel uit artikel 5/08 Justitiële verkenningen, Sociale netwerkanalyse) in hun conclusie aan dat talrijke kinderen en jongeren slachtoffer zijn van pesten. Echter niet alleen zij, maar ook hun klasgenoten hebben vaak langdurige hinder van de negatieve relaties in de klas. Nadelige gevolgen zijn er ook voor de daders zelf. Pesten blijkt vaak een voorbode van ander probleemgedrag. Inzicht in pesten is daarom noodzakelijk om de nadelige gevolgen voor de slachtoffers, daders en samenleving als geheel te bestrijden. Een netwerkbenadering biedt hierbij de mogelijkheid om kennis van en inzicht in pesten te vergroten.

Kernpunten in de aanpak zijn

1. Aandacht voor de schoolbrede thema's en de afspraken van KickFit!
2. Denk goed na over jezelf en de ander.
3. Deel je zorgen met anderen.
4. Denk oplossingsgericht.
5. Geef op een nette manier je mening en doe je voordeel met kritiek.
6. De school maakt onderscheid tussen onvermogen en onwil:
 - a. Is er sprake van onvermogen, dan mag de leerling erop vertrouwen dat hiermee rekening wordt gehouden. Deze leerling heeft veel te leren in een moeizaam proces. De omgeving heeft daar begrip voor. Er worden duidelijke afspraken gemaakt rekening houdend met mogelijkheden en doelen.
 - b. Is er sprake van onwil, dan wordt een duidelijke grens gesteld, ook als dat samengaat met onvermogen. Bij onwil kan geen beroep meer gedaan worden op begrip vanuit de omgeving. Hierbij is duidelijkheid en consequent handelen heel belangrijk.
7. Hulp in de vorm van een maatje/buddy/tutor (bemiddeling).
8. Duidelijk schoolbeleid en handhaving ervan.

Voorbeeldgedrag leerkrachten

Op school zijn wij ons bewust van de invloed van voorbeeldgedrag: “Een goed voorbeeld doet goed volgen.” Leerkrachten weten twee gedragstalen te spreken. De ene gedragstaal is straatcultuur (directief: duidelijk, helder en grens stellend), de andere gedragstaal sluit aan op de wereld van wederzijds respect (richt zich op het geven van inzicht). Het voorbeeldgedrag van de leerkracht nodigt leerlingen uit om over te stappen naar de wereld van wederzijds respect.

Doet zich een probleem voor op school dan gaan leerkrachten daar oplossingsgericht mee aan de slag. De leerkrachten hebben hierbij ook de ouders nodig. Om tot een goede oplossing te komen, voor de leerlingen, de ouders, de leerkracht, de school en de buurt is oplossingsgerichte en respectvolle communicatie tussen leerkrachten, ouders en leerlingen essentieel. In geval van de taalbarrière kan de tolkentelefoon ingezet worden.

Rol ouders

School en gezin halen voordeel uit een goede samenwerking en communicatie. Ook ouders hebben een verantwoordelijkheid om een pestprobleem bij de leerkracht aan te kaarten. Dit neemt niet weg dat iedere partij moet waken over haar eigen grenzen: het is bijvoorbeeld niet de bedoeling dat ouders andermans kind een lesje gaan leren, met het doel de problemen voor het eigen kind op te lossen. Bij problemen van pesten of agressie zullen de leerkrachten, directie en ouders hun verantwoordelijkheid nemen en overleg voeren met elkaar, met het doel een goede oplossing te vinden die ook in de toekomst houdbaar is.

Voorbeeldgedrag van leerkrachten en ouders is van groot belang. Er zal minder worden gepest als duidelijkheid heerst over de omgang met elkaar (fatsoensnormen), waar verschillen worden aanvaard en waar ruzies niet met verbaal of fysiek geweld worden opgelost. Agressief gedrag van leerkrachten, ouders en leerlingen wordt niet geaccepteerd. Alle betrokkenen nemen duidelijk stelling tegen dergelijke gedragingen.

Wat wordt er van ouders verwacht?

Het oplossen van conflicten tussen leerlingen is zelden een probleem als op basis van het voorgaande met elkaar wordt overlegd. Leerlingen die handelen uit onvermogen, zijn goed te corrigeren als hun ouders goed samenwerken met de leerkrachten. Van ouders wordt verwacht dat zij zich aan de volgende vuistregels houden:

- Wij verwachten dat andere ouders en kinderen respectvol benaderd worden.
- Ouders spreken in positieve zin over andermans opvoeding en andermans kind.
- Bij zorgen om het welzijn van het kind, of het welzijn van andermans kind, wordt overleg gevoerd met de school.
- Er wordt onderscheid gemaakt tussen overleg waarin zorg wordt gedeeld/een oplossing wordt gezocht en kwaadsprekerij.
- Ouders maken zich niet schuldig aan kwaadsprekerij op internet of via WhatsApp.

Wat we van leerlingen verwachten op school

- Spreek met respect over je ouders. Uiteindelijk bepalen jouw ouders wat wel en niet kan.
- Spreek met respect over je school. Uiteindelijk bepalen de leerkrachten wat wel en niet kan op school.

- Spreek met respect over je klasgenoten. Beheers jezelf. Blijf fatsoenlijk. Daar kom je het verst mee. Je juf of meester is hiervoor het aanspreekpunt als dit moeilijk voor je is.
- Spreek met respect over jezelf. Jij mag er zijn. Als je daaraan twijfelt, spreek dan met je ouders en/of je juf of meester.

We leren leerlingen zo goed mogelijk te reageren en te handelen bij het tegenkomen van onprettig gedrag.

Zeg en doe dan dit:

Wil je ermee stoppen? Ik krijg een naar gevoel van jouw gedrag. Ik vind het vervelend dat je dit doet. Je haalt je schouders op en gaat iets gezelligs doen. Je blijft rustig, je blijft eigen baas. Ga weg bij vervelend gedoe. Zoek een maatje, doe iets gezelligs, maak een kletspraatje met iemand anders. Ga je reageren dan wordt het alleen maar erger. Stopt het niet? Ga dan naar de juf of meester.

Signaleren van pesten

Tenminste twee keer per schooljaar wordt de ZIEN!-vragenlijst ingevuld. Op deze manier worden stelselmatig het welbevinden en de sociale situatie van individuele kinderen en de groep in kaart waarbij de leerkrachten mogelijke problemen tussen leerlingen tijdig kunnen signaleren. Dit helpt om pesten beter en sneller aan te pakken.

Melden van pesten

Ouders, leerlingen en betrokkenen kunnen zich altijd richten tot de (eigen) leerkracht, intern begeleider of directie. Ook de schoolcontactpersoon kan hierbij helpen.

5.

Aanpak grensoverschrijdend gedrag

Uitgangspunt

Gedrag dat de veiligheid van anderen in gevaar brengt, past niet op onze school. Om deze reden is bij ons het uitgangspunt dat we consequent omgaan met leerlingen die dergelijk gedrag laten zien. Communicatie naar alle betrokkenen is daarbij van essentieel belang. Binnen de school willen we de veiligheid van iedereen waarborgen en aan iedereen een veilige schoolomgeving bieden.

Grensoverschrijdend gedrag

We verstaan onder grensoverschrijdend gedrag het gedrag waarbij iemand terugkerend psychisch en/of fysiek een ander lastigvalt, bedreigt of aanvalt, waarbij regels structureel overschreden worden of materialen worden vernield en/of beschadigd. Hierdoor vormt de leerling een bedreiging voor de waarborging van de veiligheid van de leerling zelf en zijn omgeving.

Grensoverschrijdend gedrag kan zich op verschillende manieren manifesteren:

- Fysiek: gericht op het lichaam van de ander, zoals slaan, schoppen, spugen, verwonden, vastgrijpen
- Psychisch: lastigvallen, bedreigingen met geweld, chantage, onder druk zetten, schelden, achtervolgen
- Verbaal: schelden, beledigen
- Digitaal geweld: pestgedrag via internet/sociale media
- Discriminatie in woord of gedrag
- Vernielingen van objecten en materialen
- Seksueel: seksistische opmerkingen, seksuele toespelingen, ongewenste intimiteiten
- Weglopen van school
- (Nep)wapens: op onze school zijn gevaarlijke voorwerpen (nep)wapens verboden.

Procedure grensoverschrijdend gedrag

Voor de aanpak van grensoverschrijdend gedrag volgen wij het protocol disciplinaire maatregelen zoals dat op stichtingsniveau wordt gehanteerd. Binnen het onderwijs kennen wij een drietal maatregelen om de veiligheid van ieder individu te waarborgen en een veilig schoolklimaat te scheppen.

Deze drie maatregelen zijn:

1. Time-out
2. Schorsing
3. Verwijdering

Uitgangspunt is dat op consequente wijze wordt omgegaan met leerlingen met grensoverschrijdend gedrag. Het doel is om leerlingen te helpen in het adequaat omgaan met problemen. We gaan uit van vaste procedures waarbij de communicatie naar alle betrokkenen van essentieel belang is.

Time-out

Time-out is een maatregel om de leerling van een groep te isoleren door hem buiten de klas te plaatsen voor langere tijd (minimaal een half uur). De leerkracht geeft de leerling de opdracht om mee te komen naar de time-out plek. Wanneer de leerling dit weigert, zal de leerkracht de opdracht herhalen. Wanneer de leerling ook nu weigert mee te komen, zal de leerkracht tegen de leerling zeggen: “Ik pak nu je hand en dan neem ik je mee naar de time-out plek.” Mocht de leerling ook hier weerstand bieden, dan geeft de leerkracht een andere leerling in de klas de opdracht om een directielid te halen, zodat de leerling alsnog uit de klas verwijderd wordt. Met de leerling kunnen afspraken gemaakt worden omtrent de duur van de time-out en de voorwaarden waaronder de time-out wordt opgeheven. Voorwaarden time-out:

1. De aard van de overtreding dient in overeenstemming te zijn met de voorgenomen maatregel.
2. Er zal derhalve een pedagogische of opvoedkundige reden aan ten grondslag moeten liggen.
3. Er zal achteraf duidelijk met de ouders moeten worden gecommuniceerd.

De leerkracht haalt de leerling weer op bij de time-out plek.

Schorsing

Schorsing kan pas worden opgelegd na een officiële berisping als gevolg van één of meerdere time-outs of na een overtreding die, naar de mening van de directie, schorsing rechtvaardigt. Schorsing is een wettelijke maatregel, die gebonden is aan bepaalde voorwaarden.

Verwijdering

Bij het zich meermalen voordoen van een ernstig incident, dat ingrijpende gevolgen heeft voor de veiligheid en/of de onderwijskundige voortgang van de school, kan worden overgegaan tot verwijdering. De wettelijke regeling is hierbij van toepassing.

Terugkeren in de klas

Wanneer een leerling na een time-out of schorsing terugkeert in de klas volgt eerst een kindgesprek: wat heeft het kind ervan geleerd? Wat heeft het te doen om deze sanctie te voorkomen? Hoe kan hij/zij bijdragen aan een veilig groeps- en schoolklimaat? Afhankelijk van de uitkomsten van dit gesprek keert het kind terug in de klas.

Grensoverschrijdend gedrag van ouders en personeel

Ook grensoverschrijdend gedrag van ouders tolereren we niet. Dit gedrag kan leiden tot een (schriftelijke) waarschuwing, (tijdelijke) ontzegging van toegang tot de school en uiteindelijk tot verwijdering van de leerling van de school. Op grond van de CAO voor het Primair Onderwijs kunnen stappen worden gezet die noodzakelijk zijn bij grensoverschrijdend gedrag van personeelsleden.

6.

Conflictbeheersing

Ongewenst gedrag zorgt voor conflicten. De onderstaande conflictpiramide laat de ernst van een conflict zien vanuit het perspectief van een volwassene. In het hiernavolgende veiligheidsplan worden de acties beschreven die in iedere fase van conflict worden uitgevoerd.

Fasen in aanpak conflictbeheersing

In iedere fase van conflict wordt een bijpassende actie uitgevoerd. Deze acties worden uitgevoerd volgens de afspraken binnen de school en sluiten aan bij de werkwijzen die de leerkrachten en de leerlingen geleerd hebben binnen de **KickFit!**-aanpak in de training en in de groep.

Fase 0:

Je gedraagt je naar leerlingen, leerkrachten en andere mensen in de school aardig en beleefd. Je werkt goed samen en kunt een ruzie goed oplossen en plagen wordt geen pesten.

Fase 1:

Je bent (met regelmaat) storend naar andere leerlingen, de leerkracht.

- De leerkracht bespreekt het gedrag met het kind en eventuele andere betrokken kinderen om uit te zoeken wat er aan de hand is.

- De leerkracht bepaalt welke straf er nodig is. Het kind biedt een welgemeend excuus aan.
- De leerkracht maakt ter afronding een afspraak met het kind over hoe het gewenste gedrag. De leerkracht noteert het in Parnassys. Het kind biedt een welgemeend excuus aan en krijgt de kans het zelf aan de ouders te vertellen. Daarna neemt de leerkracht contact op met de ouders.

Fase 2:

Storend gedrag waar je niet lang geleden op bent aangesproken, blijft zich herhalen. Er is sprake van een patroon. De leerkracht bepaalt welke straf er nodig is.

- De leerkracht maakt een afspraak met het kind hoe het gedrag te verbeteren. Samen met de leerkracht wordt de afsprakenkaart ingevuld. Na twee weken wordt dit geëvalueerd.
- De leerkracht noteert het in Parnassys. Het kind biedt een welgemeend excuus aan en krijgt de kans het zelf aan de ouders te vertellen. Daarna neemt de leerkracht contact op met de ouders. Het wordt ook bij de directie gemeld.

Fase 3:

Na evaluatie van de afsprakenkaart blijkt dat het storende gedrag zich blijft herhalen. De leerkracht vult met de directie, de ouders en het kind opnieuw een afsprakenkaart in voor vier weken om het gedrag te verbeteren. Ouders ondertekenen dit ook.

- Als het gedrag niet verbetert in deze fase dan schrijft de directie na overleg met de leerkracht een brief aan de ouders/verzorgers met als boodschap dat het kind bij herhaling van storend gedrag wordt geschorst.
- Bij herhaling belt de directie de ouders met de mededeling dat het kind wordt geschorst.
- De directie heeft contact met de leerplichtambtenaar van de gemeente en het bestuur.
- De ouders, de leerkracht, de directie en het kind bespreken wat de reden van de schorsing is en hoe lang de schorsing duurt. Het kind krijgt huiswerk mee. Er wordt een afsprakenkaart gemaakt waaraan hij/zij zich moet houden. Bij herhaling van ongewenst gedrag kan het kind niet op school blijven.

Uitvoeringsbepaling

De directie van ... is bevoegd om af te wijken van het gedragsprotocol als er sprake is van een bijzondere omstandigheid en handelen volgens het gedragsprotocol onevenredig nadelige gevolgen met zich meebrengt.

Taal bij conflictbeheersing

1. We benoemen wat we zien en horen: "Ik hoor je steeds lachen tijdens zelfstandig werken."
2. We geven aan wat het met ons en/of anderen doet: "Het stoort mij bij mijn instructie."
3. We vragen of het de bedoeling van haar/hem is: "Is het jouw bedoeling om mij/ons te storen bij het werken?"
4. Bij ja, gebruiken we eerst leiderstaal en bij geen effect volgt een sanctie: "Stoppen, nu!" Als dit écht de bedoeling is, nooit accepteren.
5. Bij nee geven we erkenning: "Fijn, wat ga je nu doen?" ...Goed dat je nu rustig gaat werken, wij kunnen nu ook goed doorwerken."

Bijlage 1 - Afsprakenkaart Gedragsprotocol

Datum:

Naam:

Fase 2 3 (omcirkel wat van toepassing is)

Oorzaak/incident (en):

Voor de periode (fase 2 twee weken, fase 3 vier weken) gelden de volgende afspraken voor jouw gedrag:

De evaluatie vindt plaats op: (datum)

Op de hoogte gebracht van de gemaakte afspraken:

Kind:

Datum:

Leerkracht:

Datum:

Ouder:

Datum:

Directie:

Datum:

Ontdek je kracht en durf jezelf te laten zien zoals je bent

Bijlage 2 - Uitgangspunten en/of -protocollen in verband met gedrag

Over de volgende gedrag gerelateerde onderwerpen hanteert de school de hiernavolgende uitgangspunten en/of protocollen:

- Seksuele intimidatie
- Persoonlijke contacten
- Vandalisme en diefstal
- Agressie en geweld
- Discriminatie en racisme
- Conflictbeheersing
- Pesten
- Kleedgedrag
- Mobiel en internetgebruik

Seksuele intimidatie

- Seksueel getinte opmerkingen en grof taalgebruik worden niet getolereerd en zoveel mogelijk gecorrigeerd.
- Handtastelijkheden worden niet getolereerd.
- Binnen de school worden geen seksueel getinte affiches, tekeningen, artikelen en dergelijke gebruikt.
- In onze schoolgids is een klachtenregeling opgenomen van algemene aard en/of pedagogisch didactisch handelen met betrekking tot klachten van seksuele intimidatie.

Persoonlijke contacten

- Indien leerlingen nablijven, waardoor een één-op-één contact ontstaat, blijft de deur van de klas/ruimte open en blijft zowel het teamlid als de leerling “in het zicht”.
- Bij alle lichamelijke hulp houdt de leerkracht rekening met zich ontwikkelend schaamtegevoel en verschillen in gevoelens bij leerlingen uit andere culturen.

Vandalisme en diefstal

- Er is respect voor de persoonlijke eigendommen van jezelf en de ander.
- Er wordt zorgvuldig en netjes omgegaan met materialen van de school.
- Er wordt veilig gebruik gemaakt van het gebouw, de voorzieningen, het meubilair en gereedschappen ter voorkoming van beschadiging en/of onzorgvuldig gebruik.

Agressie en geweld

- Iedere vorm van fysiek of psychisch geweld of het aanzetten tot wordt zoveel mogelijk voorkomen en niet getolereerd.
- Teamleden, leerlingen, ouders en andere bezoekers die onder invloed van alcohol of drugs de school bezoeken wordt de toegang geweigerd.

Ontdek je kracht en durf jezelf te laten zien zoals je bent

- Na schooltijd is incidenteel en met mate gebruik van alcoholhoudende drank in de school toegestaan, mits dit niet van invloed is op de werkzaamheden.

Discriminatie en racisme

- De school accepteert geen discriminatie. Dit betekent dat er geen enkel onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur wordt toegepast, waardoor de gelijkheid van rechten en/of fundamentele vrijheden van anderen worden aangetast.
- Op school geven teamleden, ouders en leerlingen geen uiting aan racistische opvattingen.
- Teamleden, ouders en leerlingen spreken een ander niet aan op uiterlijk of seksuele geaardheid.
- Teamleden zien erop toe dat leerlingen en ouders (binnen de school) ten opzichte van medeleerlingen en hun ouders geen racistische of discriminerende houding aannemen in taal en gedrag.

Conflictbeheersing

- Voor conflictbeheersing in een ongewenste situatie, veroorzaakt door een leerling, volgen we de **KickFit!**-aanpak en de afspraken binnen de school.

Pesten

- Zie eerder hoofdstuk 5 over pesten.

Kleedgedrag

- Op grond van de Algemene Wet Gelijke Behandeling mogen kledingvoorschriften niet discriminerend zijn ten aanzien van godsdienst of levensovertuiging, politieke overtuiging, ras, geslacht, nationaliteit of seksuele geaardheid. Kleding mag de communicatie en identificatie niet belemmeren. Kleding die het gezicht geheel of gedeeltelijk bedekt is in school niet toegestaan.

Mobiele telefoon- en internetgebruik. Afspraken voor leerlingen

- Persoonlijke informatie doorgeven op internet, zoals namen, adressen en telefoonnummers, kan alleen na toestemming van de leerkracht.
- Contacten leggen tijdens schooltijd gebeurt alleen met toestemming van de leerkracht.
- Er worden alleen sites bezocht die door de leerkracht zijn toegestaan.
- Vertel de leerkracht direct als je informatie tegenkomt waarbij je je niet prettig voelt, of waarvan je weet dat dat niet hoort.

Afspraken voor leerkrachten en ouders

- De leerkracht wordt geacht voor e-mail- en internetgebruik een voorbeeldfunctie te vervullen.
- Internet wordt gebruikt voor opbouwende educatieve doeleinden.
- Ouders kunnen bij aanmelding van hun kind aangeven bezwaar te maken tegen plaatsing van foto's van hun kind op de website.

Bijlage 3: uit artikel 5/08 Justiële verkenningen, Sociale netwerkanalyse

Wie pest wie? Een netwerkbenadering van pesten

*R. Veenstra, G. Huitsing, J.K. Dijkstra en S. Lindenberg**

Conclusie en discussie

De bevindingen in dit artikel laten zien dat voor het bestuderen van pesten twee dingen belangrijk zijn. Ten eerste moet goed rekening worden gehouden met doelen (en vooral met status en affectie als doelen), en ten tweede zijn netwerkgegevens onontbeerlijk. Niet alleen bieden netwerkgegevens inzicht in wie door wie wordt gepest, maar ook onder welke omstandigheden pesten meer of minder geaccepteerd is, en wat de rol is van verschillende locaties die jongeren in het sociale netwerk innemen.

Door de combinatie van verwachtingen uit de doel-framingtheorie en de netwerkvragen over pesten vonden wij aanwijzingen dat pesters hun slachtoffers strategisch uitkiezen. Pesters willen zowel status als ook affectie realiseren. Hun behoefte aan dominantie richten zij niet op alle klasgenoten, maar vooral op degenen die zelden door anderen zullen worden verdedigd. Hierdoor verliezen zij weinig affectie door het pesten. Als pesters populair zijn, kunnen ze als groep zelfs slachtoffers uitkiezen die worden verdedigd. Verlies van goedkeuring door weinig populaire kinderen maakt hun dan niet veel uit. Maar hoe staat het met de lange termijn? Kunnen pesters dan wel nadelige gevolgen ondervinden? Uit eerder onderzoek is bekend dat pesters een groter risico lopen om betrokken te geraken bij delinquentie, criminaliteit of alcoholmisbruik (Sourander,

Jensen e.a., 2007). In dit opzicht stellen Haynie, Nansel e.a. (2001) dat: 'bullying might allow children to achieve their immediate goals without learning socially acceptable ways to negotiate with others, resulting in persistent maladaptive patterns' (p. 31). Dus vanuit het oogpunt van beleid is het belangrijk iets tegen pesten te doen, niet alleen ten behoeve van de slachtoffers, maar ook ten behoeve van de pesters zelf. Wat volgt uit onze studies voor mogelijke maatregelen tegen pesten?

Dat pesters in staat zijn om anderen te domineren, is een belangrijke drijfveer voor hen. Uit onze studie komen echter ook aanwijzingen naar voren dat pesters ervoor waken dat hun gedrag een duidelijke afkeuring van belangrijke anderen oproept. Hieruit kan worden afgeleid dat wanneer pesters veel sterker verworpen zouden worden door hun klasgenoten, het pesten dan waarschijnlijk zal afnemen, zelfs voor leerlingen die sterk willen domineren. De leerkracht kan daarbij een belangrijke rol spelen door pesten af te keuren en een structuur te bieden waarin van leerlingen steeds wordt geëist dat

ze zich gedragen en waarin positief gedrag wordt bekrachtigd (Van Lier, Vuijk e.a., 2005).

Als leerkrachten het gedrag van de klas willen beïnvloeden, dan lijkt deze studie uit te wijzen dat het belangrijk is om daarbij rekening te houden met de positie van pesters in het netwerk; dat wil zeggen of ze al dan niet populair zijn in de klas. In het basisonderwijs geldt nog dat geliefd en populair zijn (in het Engels: *sociometric popularity* en *perceived popularity*) goed samengaan en dat vooral positieve kenmerken (anderen helpen, er leuk uitzien, goed zijn in sport) bijdragen aan populariteit. In het voortgezet onderwijs zien we steeds meer dat populaire leerlingen niet echt geliefd zijn, maar dat ze vooral nadrukkelijk aanwezig zijn (Cillessen en Rose, 2005). Dat opvallen bereiken ze niet alleen door positieve, maar ook door negatieve gedragingen, zoals agressie, delinquentie, roken en drinken (Dijkstra, 2007). Er zijn echter voorbeelden van succesvolle interventies waarbij op de populaire leerlingen wordt ingezet om algemeen negatief gedrag tegen te gaan (Campbell, Starkey e.a., 2008).

wanneer er fysiek wordt gepest, maar in relationeel pesten, zoals iemand buitensluiten, hebben leerkrachten beduidend minder inzicht (Bauman en Del Rio, 2006; Yoon, Barton e.a., 2004). In het algemeen denken we dat het belangrijk is om ouders, leerkrachten, overblijfskrachten en anderen die met jongeren omgaan, inzicht te geven in hoe pesten ontstaat en hoe pesten effectief kan worden tegengegaan.

Naast de positie zijn ook de plek in het netwerk en de rol die jongeren hebben in het pestproces, belangrijk voor het verklaren van pesten (bijvoorbeeld pester of assistent). Dergelijke netwerkgegevens over schoolklassen kunnen nieuwe inzichten over pesten opleveren. Ten eerste is het mogelijk om na te gaan of schoolklassen bestaan uit verschillende groepen. In onze voorbeeldklas zagen we dat jongens en meisjes elk afzonderlijk een groep vormden. Interessant is verder dat we zagen dat pesters samen ook een groep vormden (zie ook Salmivalli, Huttunen e.a., 1997). Ten tweede maken deze bevindingen duidelijk op welke manier jongeren verschillende rollen tegelijkertijd kunnen vervullen, zogeheten hybride rollen (Goossens, Olthof e.a., 2006; Salmivalli, Lagerspetz e.a., 1996). Op basis van dit voorbeeldnetwerk met populaire pesters wordt duidelijk dat het pesten gericht is op andere groepen, maar het verdedigen beperkt is tot de eigen groep. Met andere woorden, het vervullen van twee rollen tegelijkertijd (in dit voorbeeld pester en verdediger) duidt niet op grillig, maar juist op voorspelbaar, *ingroup-outgroup*-gedrag: pesten van de andere groepen en verdedigen van de eigen groep (Gini, 2006, 2007).

Door netwerkgegevens over schoolklassen te verzamelen (en daarbij rekening te houden met status- en affectieaspecten) kunnen leerkrachten beter worden geïnformeerd over de positieve en negatieve relaties in hun klas. Vaak weten leerkrachten redelijk goed

Via gerichte netwerkanalyse lijkt het mogelijk beter inzicht te krijgen in de relaties tussen verschillende leerlingen die bij pesten betrokken zijn. Ook biedt het mogelijkheden om de rol van verschillende groepen binnen de klas in kaart te brengen. Daarbij kan ook worden nagegaan welke rol populaire leerlingen spelen bij pesten. Via de netwerken van pesten kan ook worden nagegaan waar in het netwerk interventies hun effect hebben. Als door een interventie het pesten met een kwart afneemt, zijn de effecten dan overal in het netwerk waarneembaar? Werkt een interventie alleen bij kinderen die veel vrienden om zich heen hebben, of werkt deze ook bij kinderen die vrij geïsoleerd zijn? Meer inzicht in dat soort vragen is van groot belang. Talrijke kinderen en jongeren zijn slachtoffer van pesten. Echter niet alleen zij, maar ook hun klasgenoten hebben vaak langdurig hinder van de negatieve relaties in de klas. Nadelige gevolgen zijn er ook voor de daders zelf. Pesten blijkt vaak een voorbode van ander probleemgedrag. Inzicht in pesten is daarom noodzakelijk om de nadelige gevolgen voor slachtoffers, daders en de samenleving als geheel te bestrijden. Een netwerkbenadering biedt hierbij de mogelijkheid om kennis van en inzicht in pesten te vergroten.